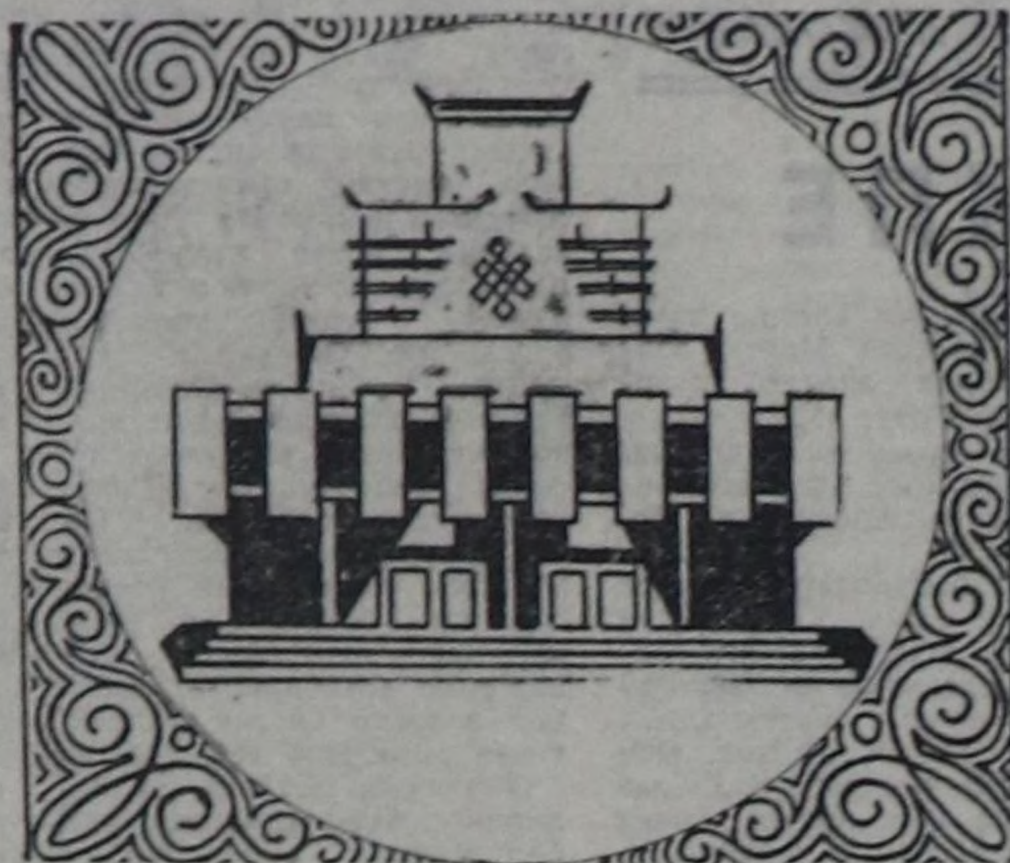

АРАВЫСТА ЧУРТТАП

ЧОРУ

Шаалааш биле Торгалыкта
Часкы кутуш туруп бээр.
Ынактыл дээр эрмек Кара
Ылап чоран ымааш
апаар...
Септе бээр, шынаа кежир
Челтеш шөйлүп
чоруттар —
Седил биле Кара ийи
Сепил-чүрөң
солушканзыг...
База катат кыжакташтыг
Бараан булут дигрели
бээр—
Кенден-Хуурак кымыз
чайып.
Хедерлеңи келгензиг-даа.

Оораш хемпер кыйгы салтып,
Ол-бо чүктө ырлажы бээр.
Ойтулаштаан чалымынын
Ойнап-хөлзөн пимзони-ле.
Угер сылдыс чайнал турда,
Угу ынаар сарынналар.
Хам-оол ирей дүңгүр соктап,
«Хамык бакты» арытканыг.
Устунде бо чурумалдар
Уе-биле дегне чаржып.
Эргим тыва чонувустун
Эргинез болуп хуулаң.
Ону сөйлөп «бесис-даа
Октаргайге ужа бербиз.
Амыр-менди солупушаан.
Аравыста чурттап чору.
Монгуш ДОРЖУ.

«ШЫН» В.Кок-оол аттыг театрында.

БОТТАНГЫ ДЕГ БОДАЛ

Бистия кол-ла көрүктүлериис көздө
болуп турар. Олар дээр-даа бүтү күнү.
мүстү салып турар бис. Олар бисти, тыла
театры аажок күзөлдөн биле манап, со
нуурап, магадлар. Оларым ол сонур.
галы, чыгыс хулаң алымшкыны дээр
ажылымыска сорук киришкенин, хүнүн.
лакыйы көңүлүс калбайн, чонувуска ба
раан болуп чорутуу бис.

Бистия кол-ла көрүктүлериис көздө
болуп турар. Олар дээр-даа бүтү күнү.
мүстү салып турар бис. Олар бисти, тыла
театры аажок күзөлдөн биле манап, со
нуурап, магадлар. Оларым ол сонур.
галы, чыгыс хулаң алымшкыны дээр
ажылымыска сорук киришкенин, хүнүн.
лакыйы көңүлүс калбайн, чонувуска ба
раан болуп чорутуу бис.

Далар БАРЫНМАА,
Тына АССР-ин алдарлыг артыг. Ты
нына комсомол шаадынын лауреады.

ХӨГ ЧУГААЛАР

Угулгансы

ТЕАТРНЫҢ
ЛАБОРАТОРИЯЗЫНДА

Соолту уеде бистия көрүк-
чүлериис арат чонун эр-
тен төгүтүңү, ылаңыа са-
рыг шажыныч хан көнүп, са-
гыш-сепилдин даа эртинеле-
рин оов тып алырын кордал
эгелзип. Харин-даа «марк-
сизм-ленинизм» ылай-ыйай,
лама, дам бээр-бээр, дээр
хөмнөр өсөзип. Эртемниң
көзүлдөз оон дедир ула-
ны берип шыдаа, ылаңыа-
даа көрүктүлериин талазы-
дан шажыныч чангыс аай
буяныг чүлү кылдыр би-
лип чорутуу чөптүг эвес.
Бистия театрыны «Бурганга
өргүлдө тудар» деп беле-
динде. «Күзөл» театрыны
«Дамык лама» деп шижиниң
де-баа-ла ындыг. Херек
кырында шажын баа-ла
араттын амыдарын, ында
буяныг-даа, бачыттыг-даа
чүлдөр илерз дээр мар-
гылаа чок.

Ак далай чалбыш апаар,
Амыдырал кайда-даа чырык.
Аарыгдан, хайдан, бачыттан
Адырлан кикилер көөрге,
Амыдырал кайда-даа чырык!

Шажы-мун: Мен камга-
лап алып мен. Эт-байлакты
элбетке, он нара хайдан
адмрар мен.

Шажын өөрединде чы-
рык болза бистия фанитиг
чырыктан эске, ол угаанын
бир яныс чырыкты, ме-
дерет, угаай, өөрүштү дээр
ымааш билдинип турар. Ол
чүгө сарыг шажында ынд-
дыг эвес: «Библияны»
(христиан шажынын кол
номун) ал көөрге, «Ноан-дан
ыдыктыг буян созу» деп
тооноунун 18-ки шудунде
мынчаар бижиң: «Бурган-
ны кымы-даа калкан-даа ко-
руп көрбөз; Адамын ишти-
де боттут; хан төрөл Огул.
Ол чедип келген». Мында
айтыкан «Ол» деп сөс чы-
рык болуп, ол дугайын өскө
шүлүктөрдө «Чырык на-
рык» баа чырып турар, ка-
рагыт Ону бастас» деп ба-
дыттал, кижиниң амы-тыны
кижини Чырык болуп»
деп тайылбырлаан. Сарыг
шажында октаргынын онза
чырыкың чүгүлө онза би-
лиг кылдыр көргүзүп турар.

Майдарыя: Мен база
камгалап алып мен. Бүгү
дирг амытанарга өндүр
улуз Көөргөдү тараткан,
оларын сүзөткөндөр буян-
ныг херестерне угландырар
мен.

Уда вас!

Уда вас!

Аралчорук сорулгазы —
чонга буяныг чырыкты
чедирди, шып, буяныг
чуртталганы догунадыр,
хир чок арыг амы-тыны
мөмжөндөри. Ынчалза-даа
хамыктын мунунда лама-
лар боттары, акаа удурла-
нып, сүлүк тургузуп, чин-
дыг демселсе калдыруп
увер. Ол кымылдан сарыг
шажынын өскө лызы ула-
нышкыныга дамадырар,
оон кол угаанын сүра
(тыла-лаага сүдүр) деп сөс-
биле илердип болуп, «ном-
нал», «өөрөдигиниң сөс сүр-
гөч уткамы» дээр хевирлиг.

Дандыг болду. Шажы-мун:
Чүгү канчан түр сен? Оор-
бисиле канчан чар эргилдин
баштыгыны болуп чүгө?
Сени көзөргө канчан-дыр мен.
Шажы-мун: Сөз баптаан
эргилдеде оор биле мөтө
чүдөн артык сайыраар
болган-дыр. Чүгү үгүлдөп
алдым. Шажы-мун? Бо де-
легейге чонувула, аарыг
ларым, мегени болган ба-
чытты, ымактыг чүгүлдө-
биле арыг-лаа турбуке, «ей
чүгө чар эргилдин ба-
чытты болупун бодаан-дыр
сен!» (Чорутар).

Шажы-мун: Оо, Дәди
Бурган, бээр көр! Удум-бара
чечек мөз колдуудам! Чаа
эргилдеде мен Бода болдум!
(Чорутар). Сагыл албаан
бурганнар база чорутар!
Михайл Батониниң шижин-
ниң болушунунары Кур-
бустуа Көзөргөң ораныгач,
бистия Чер кырынга болган
Эрлин-ханын. (Шожа-
бурганшы адаксы ораныгач
болуп эртер. Көрүктү Эр-
ликтиң шаажылаа чериниң
кой сайык аппарадан, ба-
чыт бижири Холчу-Караны
болган хөрлөп болбас Ко-
рунчукту көр. Бурганнар
дан, кижилерден аңгыда,
шинде сүзөткөндөр, буткар
кудай ытары хөдөлүп, ы-
лаң-буру тайылар хөстүп,
чонун болган хураң-хөстү-
тин хөгүм херекселдери
оинап турар. Бо шинде бүтү
болушунунары автор болу-
нуу бажыны. Шижиниң чо-
гаалып калган, окулдуру-
чу ону хөдөрдөп көргүздөп,
оол шүптү төгү материал-
дарыга, шажын дентерле-
ринде хөй яныс литератүра-
га үндөзөлтөнгөн. Бурат
АССР-де Иволга болган
Дамчаа хураң-хөстүн ажал-
дакчылашыны тайылбырла-
ры-биле бадматтыган.

Уда вас үнер шижиниң сөс
материалы-биле ажалды ре-
хисс-тургузгучу. Ирия
Носан дооскан, өскө орга-
низат ажалдыры баш-
шынтылган алкан. Ам
бистия мунушуста элзэн кой
уе-чадалыг чогаалыны
акыл — шижини аистерини
күзөлдөң-биле сена кы-
рынга тургузгучу калдыр-
кан кон тайга ымааш турар
турар.

А сарыг шажынын иш-
тинде чиди демсел бо хви-
терде-даа сонкан дигзеп. Ону
көрүктүлөр, чүдүктүлөр
болган атенстер болуп чо-
руу болза ажитыг!

А чык-оол ДАРЖАА,
Театрыны редактору.

Бөгүн 85 тарлааның демдегеп турарымыс сурагыт
артист, драматург, композитор В. Ш. Кок-оол — кайгам-
чык хөглүг чоран кижик. Кок-оолду турган черинге хөг
чугаа хөгүм, хөй чон мөмөжи бээр. Ол чугаа бүрүзүн
сорунзады уран арга биле, артист өзү өзүлаар дамдыгын
бизир мерген чаалагалыг. Респектилар-белеткелдер
үзүндө Виктор Шогжаповичиң режиссерлар театрга
шоолуг келбизин дилээр турган. Чүгө дээрге оон солун
чугаазын дикнаар дээр артистер чардыгыт, спенаже үнер
черлеринден оолдар таарыгалар тургулаан.

В. Кок-оолду хөг чугаалары бурунгу Японияның Но
театрынын кеткенер дээр хөглүг көргүзгөргө дикна
чок. Ону бодарга хөг азы кеген чияныс чөн чук улс-
тариниң жанры. Шаанда самнарга база хөглүг чугаалар,

В. Кок-оол аныяанда ке-
дерей танчылаар турган.
Улус ону хат-казыргыга де-
неп чугаалажыр дээр чүве.
Концерт сонда Кок-оол бир
өтте олуруп-тур. Кижиле
эндирин. Өтте бир чугаакыр
ыр кирип келгеш, артисти та
танымал, та эскерилип ол
чүве ийикке хөргөп эгелзип.
— Аз ботка, бо Кок-оол
деп кижикерин билбес кижик
мен, ат-ла болган амытан-
дыр.

— Канчалды? — деп, бир
арат үзе кирген.
— Халаттыг кашпагай
амытан ол чүве дир. «Эса!»
дээр сонда эргиништелип
эгелзип, аны хамнаар-ла!
Агаар астына берген турар
дигес! Шай хайыдырмын
хиреде чыгыс улуг-орек кы-
рынга бөөдөңлөп келди. Оон
бузунун салаалары черле
анаа эвес боор.

— Үш дугаар бузу дегин
— сөөк кижик дээр — деп,
Кок-оол чырыс-даа чыр-
тап дивейн дегзип.
— Оозун билбес мен.
Шары чүгүм бизин чыгыс
салаалар колдурутуп кел-
гени ол.

— Оо, оозала эрди, аа!
— деп, Кок-оол хөргөргөн.
Кок-оолду танымас кижик
сен бе? — деп, өскө арат
сонуугаан.

— Танымас боор бе, мөз
дадым-дыр, чок төрөл бис.
— Эни, чазы оол, дадым
Кок мен мен ийин — дээр,
артист өлчө холуп сунган.
Өгдө улус түр шон дүш-
кен.

— Ойт, даштын адым ко-
луну кошпадын каарын ук-
кандыр мен — дээр, хө-
ргөң эр үс халаан.

Кок-оолду боду-биле бе-
нин көрүктүр, хөргөң ме-
эр турган-дыр ийин.

Артистер автобусу клуб
чангыга доктап берген.
Аныктар дидерил келген.
Кок-оол автобус сонгаалдан
бажын уштуу келгеш, чараш
кыстап айтырган.

— Хаа, өскөн деп чүвеким,
аа! Кымыл-маттаар бис бе,
дукма?

— Кат ам-даа бышпаан-
дыр ийин, акым.

— Хайлың аа! Канчал
ымааш чор? Канчан бижар
ирги?

— Уда вас.

Ийин дуу ол мөз
чөмөжиниң эдиртип аар сен —
дээр бир оолче айткан.

— Ык, оон чорул —
дээр, урут ымааш берген.
— Ынчалза-даа мөтө чага-
дан бижири сен бе, чедип
кээр мен, кады кымыл-мат-
таар бис. Каттаар чериң ай-
тып бээр сен.

— Кенат + уда вас ба-
за бижар болгай аан — деп.

автобуста аргыттынып ор-
ган артист хөргөң сөс ок-
тап.

Кок-кат шайга бөшчө-
н, кымыл элзиргеп, дү-
жер кетти-ле дивейн.
Кок-оол өлчө чардыга бер-
ген.

Чулун үер үзүндө ар-
тистерниң автобусу Сүт-
Хөлдө хем кежип чадашкан.
Артистер Чаланаа хоорайга
дидерил келгенер. Хуну
бадыр могош-шылаан ар-
тистер столваага олурда,
кожуун даргазынын ораак
хиреде хөргөң манап кел-
геш айтырган.

— Па, бо чүгө Сүт Хөлдө
кештерде?
Кок-оол дыма оожум тур-
ган, даргага чугаалап-тыр.

— Хемик дажаан. Чүгү-
даа чүве шымадыр арга чо-
нун, Кортүвүс.

Дарга сөт кылгангап.
— Уерзеп! Хемиктин
устунче чүгө куш шиглээр
ийин.

Көкөк болганга, дегне че-
ркенет дарга Кок-оолду ту-
дур бодаш, сөтлөп түр.

— Бо кежээ ам чүгү кы-
дыр кижик боор сен, Кок?
— Чаштып ойнаар бис
ынаан, даргам.

Виктор Шогжапович биле
Салча Калбайхорончт
Тока кудумчуга ужуражып
келгенер. Тока айтырып-
тыр.

— Че, кадым кандыг-
дыр, Кок?

— Ам даа бөөшкүнтер
хөзөр ийин, дарга.

— Кай, чекүска бөөшкүн-
тер дээр ол бе?

Кок-оол холу-биле мүнөз
сонда.

— Ха ха! Күжүр эрин!
Эр-хөй! — дээр, Тока оон
энтине чашагылаан.

Виктор Шогжаповичиң «Калчан-лама башкы», «Дү-
көд кадай», «Хайрлан көр», «Башкы бе, башкы бе»,
«Курык кижик кырыл бээр», «Решените турган»
дээр, өскө-даа хөг чугааларын дикнап, бижирилген-даа ал-
ган мен. Ол чугаалар амыдаралык, чечен мергенниң та-
лазы-биле улчулар амыкдорлардан ымаалдыг. Оларын
В. Кок-оолду боду дег кым даа күүселин (чугаалап) ы-
маалазы хомуданчыг.

Бо удаада В. Кок-оолду чамдык хөг чугааларын шок-
чукчулар бараалгаста чүгө сол эвес, а амыдаралык,
сагыттыр болурунда ажалды, хомучу өбөксө дугайында
чагай сактымын билээр боор деп бодадым.

Владимир СЕРЕН ООЛ.

чы столда көзгөрүктө айт-
каш, сөзгөн:
— Ындыг болза чогаал-
чыларым, мында хундулут
чөм мөзгө аттан чүвө-дир.
Бо мөзгөни боор аа!
— Чок-оол, ол шунтувус-
туң алаа чангыс хол дээр
болбас, «Анылаң — айы-
лаар» дикир, шимчедип
көр. Далай — деп, Степан
Агабарович сүмөлдөп.

— Көзгөриң аныс улуг
кижик сунар боор чүве —
деп, Виктор Шогжапович
чагаан.

Артистер хөвү турлаанга
хонар ужурга таарышкан.
нар. Эр артистерин бичи-
кы бажыга, механизаторлар
өргөлине чыгарып каан.
Кок-оол солдатын каан,
шунту орунунары анык
артистер элзеп алган, чүгө
экиң аныкда орун хөс бол-
ган. Хонун артист орунар
кырында «Орун элзег» деп
бижиригө көрүп турар,
хөстү оруну элзег дүй
тыртташ, сөнүлгөң чы-
дып алган.

Аныктары көзгө, ол ал-
гырып-тыр.

— Экиң хаагыт, оолдар.
Бажының экиң дорде
адык сонга ол чүвө-дир.
Олаң кижик келгеш.

Оолдар сонгайлап кижик
келгешер.

— Экиң акым сымның
соок болгай, анык улус
адаа чыдып алмаар — деп,
өскө артист чугаалаган.

Улут кижини хомудалып,
канын оолдар эскерин каан-
нар.

— Башы, силер бээр чы-
дып алмаар, силер анык
болган бис, экиң акымга соок
болган — деп, бир оол са-
гыш чонун чугаалап.

— Акырбас, оолдарым
уңгун ийи мен, бо экиң
акымга чыдаан.

— Канчаар үнүгөн дээр,
нер ол башкы? — деп, өскө
оолан кымырысаан.

— Унер талазы-биле мен
ам-даа силерден дудан чок-
тур мен ийин.

Оолдар удам боданы бер-
генер. Сагыттыр артист
хөдөри аарак чугаалап-тыр.

— Бо чериниң уруглары
сонга сонтар улус болган,
бээр, бөжө кылдып алмаар,
башкы. Ай чырында чуга-
лашкы силер.

— Кай, мыдыг бе? Хайы-
раан келгени канчал оон-
нар боор — дивейн, сонга
чоокчулады мыдыг ай-
тыр.

Ынчан чеден хар чедип,
даа турган болза, күнүр
Көстүр чүрө чалыла бол-
ду ийин.

Төрөктелдир челип олур!
Дарс-дөн, дилдырт-дөн,
Дарс-дөн, дилдырт-дөн!

Шак ол үнү төрү каан
дээр,
Шагда мөзгөн Натмиң неэ,
Шажын, арыг Элегеске
Чамыс элзип мөгсөң мен,
Караның ол үнү

Кадыр Төдм, калбак
Улам уран чечектеги,
Умар хемпер уерлөңгөң,
Талаалым сүзүп боор,
Дамырак сууң үнер дозу
Чүлдөн чок арыг үнү
Чүс-даа чылда

Айлаң-куштар үнү диниян,
Алга-өскөн аңчылыг-даа,
Кара-кыстың үнү

Ханып, таалаң чакчыккан
мен,
Унуг болган шийрай-жүрү
Угулду-де сөгүмүм да —
Ылаажыга шижин

Биндыг сөзүм: «Эргин
ынаам».

Театр дугайында номерде кирген материалдары «ШЫН» солунунун
кудурга килдин болган хөгүм-шин театрынын чогаал кезээ беле-
кээн.

Солун атоонин среда
честеге патинда, сүб
тоза хундунде үнес
Чылаа 260 кыта үнес
Хемчээ 2 парала
амалы

Тираж 27800 экз.
Чыгыс № 63.

Чарлаалар бюрозү

МАРТ 1

БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

6.30 «Эртен» 9.00 Инно-
ция. Маркетинг. Түнө-
9.15 Мультифильм. 9.30

«Ындыг оол чурттап чо-
руу». Уран-чечен филь-
м. 11.15 «...16 харга чедир
болган оон улуг ным»
12.00 Мелодрама. 12.15 Тел-
фильм. 12.55 «Фронтуну
экишкелер» Концерт-спери
13.15 — 14.05 Осман дар-
алдан Болгарияны хоста-
ныма дугайында теле-
фильм. 15.00 Мультифильм.
15.15 «Амы-тындан артын
ымааш» Уран-чечен
фильм. 15-ки сериясы. 16.05
Сонургалдыг кикилер. 16.25
Бистия сакдымыс. 16.55
«Прада» кудумчуу. «Аз-
дын база Сибириниң адын
кымын». 17.35 Мелодрама.
17.50 «Ничиниң астава-
ла». Уран-чечен филь-
м. 21.00 «Уе» 21.45 Концерт.
00.05—00.15 Чамсар. 01.30
«Меридиан». Делегей медж-
лери. 01.45 «Демисеке
кыгыртып тур мен, сенор-
чар». Уран-чечен филь-
м. 2-ги сериясы. 02.55—03.40
«Нагаданович чечеткери».

ИПИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

9.00 Эргетин гимнастика.
9.15 Эргетин-тайылдыг
фильм. 8.35: 9.35 Бисти
болгандыр хурулду. 1
класс. Бистиң ажаларымыс.
9.55: 9.55 «Кымыз чүрү-
чү» Телесфильм. 0.05 Ангил
дыл. 1-ги чылы. 10.05 Ан-
гил дыл. 2-ги чылы. 10.35
11.40 Бистиң доландыр ху-
рулду. 2 класс. Энгиле-
лөдөн болушак түр мен.
10.55 Эргетинге шенеле
мерекелелел. 12.00 «Поез-
диниң турары — ийи мөңгө»
Уран-чечен телесфильм. 13.10
К. Воробьев «Салым-чолу
номору». 14.35 Н. Ерасова
ырлаар. 15.15 «Ноган сай
ылгаа». 15.45—16.00 Бу-
гүдөгө спорт. 17.00 Россия.
чөм еврей чонунун номун
айтырларым. 18.05 Кон-
церт.

КЫЗЫЛДАН

18.30 Уругтарга фильм.
19.15 Мелодрама. 19.20 Ме-
лодрама. 19.25 «Кадыр — ка-
зым». Аныктырга дамыс
ылга. 19.35 Чамсар.

МОСКВАДАН

20.00 «Төмөкчигиң удунар
чаштар». 20.15 Россияны
парламент меджлеси. 20.30
Биримдиги фильм. «Кым
силер доктап каан». 20.55
Колжик. 21.00 «Уе». 21.45
«Чүптүл» турар чери.
Уран-чечен телесфильм.
22.55 Бут бөмбү. СССР
икбугу. «Спартак» (Моск-
ва). — «Торпедо» (Москва).
00.50 — 01.50 «Байырлаче
чалалга». Телесфильм.

УШКУ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

18.30 — 20.00 РСФСР.
ини Дюди Советиниң сессия-
зында.

ТЕАТР

РСФСР-ини алдарлыг,
Тыва АССР-ини улустун
артисти В. Ш. Кок-оолду
туртуткенин хундунде бээр
85 чылынга турасгаалан
кежээ 1991 чылдын март
1-де болур. Кежээниң про-
граммалында чыгыс сөстөр,
В. Кок-оол аттыг фондунун
адымыншымын. В. Кок-
оолду ырлары, а оон да-
рызымын — «Хайраан боду»
деп шин болур. Кежээниң
эгелзери — 18 шак.